



Transcript

Spoor van Jagers - Anloo

TRACK 1: Een nieuw begin

Fijn dat je er bent. Daar bij de ingang van de parkeerplaats zie je een deels onverharde weg en een fietspad. Daar gaan we naar links. Misschien is de route hier niet altijd even duidelijk, maar maak je geen zorgen, ik blijf in de buurt! En als je er even niet uitkomt kijk dan gewoon even op de kaart in de app.

Hier, in Drenthe, bleef na de laatste ijstijd een dikke laag van zand en rotsblokken achter. En die laag, daar staan we nu op. Hij heet de Hondsrug, een zogenaamde stuwwal die op het hoogste punt wel zesentwintig meter boven zeeniveau ligt – een bérg, voor Nederlandse begrippen. En hij loopt van Emmen tot aan de stad Groningen.

Vandaag volgen we een klein stukje van de Hondsrug. Onderweg zien we sporen van de ijstijd, maar ook van de nieuwe bewoners van ons land, die zich hier na de laatste ijstijd vestigden. Ze traden in de voetsporen van de Neanderthalers, maar daar stamden ze niet van af. Nee, deze mensen leken veel meer op jou en mij. De homo sapiens – ofwel de moderne mens – maakte zijn entree.

Welkom – bij Het verhaal van Nederland.

TRACK 2: Het aardse paradijs

Na de laatste ijstijd stegen de temperaturen. Het poolijs smolt, en het klimaat werd warmer. Langzaam maar zeker kwamen de oerbossen terug. Eerst met voornamelijk naaldbomen, en later ook loofbomen, zoals eiken en beuken. Die bossen waren aantrekkelijk voor allerlei dieren, van knaagdieren tot wolven, en van forellen tot bosuilen. Vervuiling bestond niet – en de natuur had genoeg te bieden voor alles wat leefde. Zo zag de wereld van de jager-verzamelaars eruit. Ze leefden in zulke kleine groepen dat hun invloed op de natuur niet

groter was dan die van een vos, of een eekhoorn. Ze jaagden in steeds dichter wordende bossen op edelhert, wild zwijn en ree. Ze maakten tijdelijke kampjes in de buurt van beekjes en meertjes, op plaatsen waar dieren kwamen om te drinken. De kleinste of zwakste dieren waren de ideale prooi – afgezonderd van de kudde waren die het makkelijkst te vangen. Voor sommige mensen zal het klinken als het aardse paradijs. En misschien was het dat ook wel.

TRACK 3: Buidel van rendierhuid

Hier – op en om de Hondsrug – leven al minstens twaalfduizend jaar mensen. Het grootste deel van die periode leefden ze van zaden, noten en vruchten die ze bij elkaar scharrelden. Én van de jacht. We gaan hier rechtsaf het bospad op. Een stukje verderop kom je dan bij een splitsing. Daar houden we links aan.

Jager-verzamelaars, noemen we hen daarom. Ze leefden als nomaden, zonder vaste verblijfplaats. Ze trokken van plek naar plek, met alles wat ze hadden. Probeer je dat eens voor te stellen. Wat heb je bij je, nu, op dit moment? Een telefoon. Koptelefoon. Een flesje water waarschijnlijk. Een rugzak met een regenjas, een fototoestel. En stel je nu eens voor dat die rugzak niet meer is dan een kleine buidel, gemaakt van rendierhuid. Groot hoeft die niet te zijn, want als jager uit die tijd heb je geen regenjas. Geen fototoestel. Alles wat je hebt is een kleine bijl, zonder steel. Die heb je zelf gemaakt, van een stuk vuursteen. Precies zoals je ouders het je hebben geleerd.

Je belangrijkste bezit zijn twee kleinere vuurstenen. Je knielt op de grond. In een kleine cirkel van keien heb je van wat dorre bladeren en helmgras een hoopje gemaakt. Je tikt de vuurstenen tegen elkaar, tot een vonk het gras doet smeulen. Met je handen scherm je het hoopje af voor de wind. Voorzichtig blaas je op de juiste plekken tot de eerste vlammen komen. Nu kunnen er wat dunne takjes op, maar pas op dat ze goed droog zijn, zodat je het beginnende vuurtje niet verstikt. Langzaam bouw je stap voor stap het vuur op. Daar kun je soms wel uren mee bezig zijn. Maar wat geeft het? Je hebt geen horloge. Geen agenda.



Geen afspraken. Je hebt niks anders te doen dan dit. Een kampvuur maken om de haas te roosteren die op dit moment wordt gevild door je familieleden.

TRACK 4: Een heuvel voor de doden

Kijk hier eens goed naar die heuvel. Valt het je op dat hij bijna perfect rond is? Hij is gemaakt door mensen die hier bijna vijfduizend jaar geleden leefden. Zo begroeven ze hun doden.

Misschien een beetje griezelig. Maar als je er iets langer naar kijkt is het vooral mooi, vind je niet? Een monument dat helemaal opgaat in het landschap en toch niet te missen is.

We volgen het pad nog een klein stukje verder en nemen dan het paadje naar links.

Zoals ze hun doden begroeven, zo leefden ze ook. Eén met de natuur, en met wat de natuur bood. En dat was genoeg, want het voedsel van jager-verzamelaars was gevarieerd en gezond. Het menu was elke dag anders; afhankelijk van de eetbare planten en kruiden in de omgeving van de kampvuurplaats. Groenten, zaden, noten en vruchten vormden het hoofdbestanddeel van het menu. Want de jacht leverde niet altijd iets op. Soms een gestrikt konijn. Of een geschoten ree – daarvan kon een hele familie wekenlang eten. Kijk eens goed om je heen als we verder gaan. Herken je eetbare planten? Of paddenstoelen misschien?

Kom, dan lopen we verder. Het pad buigt af naar rechts.

TRACK 5: Jagers van de prehistorie

Op deze open plek kun je je misschien voorstellen hoe een familie van jager-verzamelaars hier in de prehistorie leefde. In bosrijke gebieden, zoals hier, bouwden ze een tijdelijk onderkomen. Een hut met een dak van twijgen en bladeren – of een tent van rendierhuid. En bedden van gras en planten. Hun leefgebied was voedselrijk, hun dieet gevarieerd en gezond. Vlees van rendieren, vis – gevangen met handgeknoopte fuiken – en allerlei eetbare planten, kruiden, noten en zaden.

Kom, dan lopen we verder. Gewoon het pad blijven volgen.

Misschien zou je denken dat deze prehistorische inwoners van ons land daarom ook echte macho's waren. Maar dát is niet zo. Ze leefden in kleine groepen. Eén, twee, hooguit drie families. Onderlinge strijd was er nauwelijks. En ook het contact met andere rondtrekkende families was gemoedelijk. Iedereen had alleen het hoognodige. Meer konden ze immers niet meenemen op hun tochten.

Eeuwenlang leefden de mensen zo in harmonie met de natuur. Maar elders in Europa, naar het oosten toe, begon er iets te veranderen. Daar ontstond een totaal nieuwe manier van leven. Langzaam maar zeker kwam die nieuwe cultuur onze kant op – met een enorme verandering tot gevolg. Maar daarover straks meer.

TRACK 6: Van kuilen naar heuvels

De eerste grafheuvels die je hier ziet werden niet gebouwd door de jager-verzamelaars. Zij cremeerden hun doden, in zogenaamde haardkuilen. Maar deze grafheuvels stammen wel uit een tijd waarvan we weten dat hier toen nog families van jagers rondtrokken. Ze werden gemaakt door een volk dat vanuit het oosten heel Europa veroverde. De Yamnaya. Dat ze hier waren, weten we natuurlijk door de grafheuvels, maar ook door DNA-onderzoek. Want hun DNA is nog altijd voor driekwart aan te tonen in alle Europeanen. Dat klinkt misschien gek, als ze verder zo weinig sporen hebben nagelaten. Maar als je weet dat het nomaden waren, mensen die nooit lang op één plek bleven, dan is dat wel te begrijpen. (Cont'd)

Dankzij de grafheuvels weten we toch vrij veel over dat nieuwe volk dat naar onze regio kwam. Want als ze iemand begroeven, gaven ze de doden geliefde spullen mee. Voor mannen waren dat vooral wapens, gebruiksvoorwerpen, en gereedschappen. Vrouwen kregen sierraden mee, van barnsteen, brons, of zelfs goud. De nieuwe bewoners hadden veel meer bezittingen dan de jager-verzamelaars, en ze waren in staat technisch hoogstaande dingen te maken, van metalen en ook aardewerk. En er was nog iets

opmerkelijk aan hun rituelen. Ze begroeven de doden namelijk op hun zij. Mannen op hun rechterzij, en vrouwen op hun linker.

Kom, dan lopen we verder. We volgen het pad. Dat slingert een beetje door het bos, tot we bij een open veld komen.

TRACK 7: Prehistorische wegwijzers

We blijven het pad volgen. Dat gaat zometeen naar links, tot een kruising. Daar gaan we rechtdoor.

Waarschijnlijk denk je bij Drenthe niet als eerste aan grafheuvels. De hunebedden zijn immers veel beroemder. Die hunebedden werden gebouwd door een andere cultuur, die zo'n vijfduizend jaar geleden ons land bereikte. Die nieuwe bewoners staan bekend om de typische bekertjes die ze maakten. Die hadden de vorm van trechters. Maar opmerkelijker was de manier waarop ze aan hun voedsel kwamen. Dat verbouwden ze namelijk zelf – het waren de eerste boeren die zich hier in Drenthe vestigden. En ze bouwden dus de hunebedden waar Drenthe in ons land bekend om staat. Het was geen zwervend volk, zoals de jager-verzamelaars, maar mensen die liever op één plek bleven, om daar een huis neer te zetten – en graan te verbouwen. Ze brachten nieuwe technieken met zich mee, en andere gewoonten.

Als je heel goed kijkt zie je daar in het landschap nog de sporen van. Karresporen bijvoorbeeld. We vermoeden dat ze stammen uit de steentijd, de tijd van de jager-verzamelaars. Maar die hadden geen karren. Van wie zijn die sporen dan wel? Misschien van de eerste boeren, de hunebedbouwers. Of van die andere, mysterieuze cultuur – de Yamnaya – onze krijgslustige voorouders die ons hun grafheuvels nalieten.

TRACK 8: Kreupele eiken

We blijven het pad links volgen tot we bij het fietspad zijn. Daar gaan we naar rechts.

Heb je al gezocht naar karresporen? Misschien is het makkelijker om een ander opmerkelijk spoor van menselijke bewoning te vinden. De strubben. Dat zijn eikenbomen met bijzondere, grillige vormen – als kreupelhout. Sommige groeien tot wel enkele meters dwars over de grond, voor ze omhoogschieten. Hoe dat komt? De bomen die hier nu groeien zijn in de vorige eeuw aangeplant voor houtproductie. Maar door de manier waarop brandhout werd geoogst – eekschillen noemden ze dat – konden uit de stammen weer nieuwe stammen groeien. Daardoor ontstaan die onnatuurlijke vormen. Net als wanneer schapen jonge eikjes aanvreten. Twee omstandigheden die ook in de prehistorie bestonden. Want jager-verzamelaars konden de schors goed gebruiken voor hun kampvuren. En de eerste boeren hadden schapen die vrij over het erf liepen. Het is dus niet ondenkbaar dat strubben al vele eeuwen langer bestaan dan de exemplaren die je hier ziet.

Die boerderijen, dat waren trouwens flinke bouwwerken. Sommige waren wel vijfendertig meter lang, en acht meter breed. Het geraamte bouwden ze van omgehakte eiken, en de wanden bestonden uit een vlechtwerk van takken, dichtgesmeerd met leem. Voor het dak gebruikten ze waarschijnlijk stro. Dat weten we niet helemaal zeker, maar wat we wel weten is dat de daken van die enorme boerderijen niet sterk genoeg waren om een bedekking van planken of plaggen te dragen.

De boerderijen van toen waren dus echt heel groot. Maar anders dan je misschien zou verwachten, stond het vee niet binnen. Dat scharrelde rond op het erf – dat daarom was afgezet met hekken.

Hekken. Voor een jager-verzamelaar moet een hek iets onbegrijpelijks zijn geweest. Hekken zijn er immers om een terrein af te bakenen, en bezit te beschermen. Twee begrippen die ze helemaal niet kenden. Je zou misschien verwachten dat jagers op den duur de gewoonten van boeren zouden overnemen. Maar dat gebeurde nauwelijks. Heel soms verbouwden ze

wat graan. Maar dat was zo weinig, dat het als voedselbron niet veel voorstelde. Archeologen denken daarom dat de jagers het graan alleen gebruikten voor rituelen. Om goden te eren, misschien. Of bij begrafenissen.

TRACK 9: Slepen met reuzenkeien

Zie je 'm liggen? Ons eerste hunebed voor vandaag. Hunebedden zijn grafmonumenten, net als de heuvels die we eerder zagen, maar ze zijn ouder. Hier in Drenthe werden ze tot ongeveer vijfduizend jaar geleden gebouwd door de eerste boeren. De rotsblokken die daarvoor werden gebruikt, zijn reusachtige zwerfkeien, die hier achterbleven na de laatste ijstijd. Zo'n drie eeuwen lang gebruikten de boeren uit de prehistorie deze hunebedden als grafkelder. In sommigen lagen wel honderdvijftig mensen begraven. De hunebedden raakten pas uit de mode toen de nomadische Yamnaya ons land bereikten. Die maakten grafheuvels voor hun doden. Kom, we gaan verder. We steken over naar de picknicktafel.

TRACK 10: De eerste boeren

Een stukje verderop gaan we rechtsaf het bospad op. Even goed opletten – dat je er niet voorbijloopt.

Dan vertel ik ondertussen over de nieuwe bewoners van Drenthe. Die eerste boeren van Noordwest-Europa kwamen voort uit een veel oudere cultuur, waarvan in Nederland resten van huizen zijn teruggevonden in de bodem van Swifterbant. En ze waren behoorlijk succesvol, die boeren die hier op en om de Hondsrug hun boerderijen bouwden. Ze groeiden in aantal, en er ontstonden kleine dorpjes.

Kijk even op je kaartje zodat we goed gaan, we gaan hier rechts het pad op.

Jager-verzamelaars waren in deze streek met veel eetbare gewassen en genoeg wild om op te jagen elke dag wel verzekerd van een voedzaam maal. Ze hadden de vrijheid om te gaan

en staan waar ze wilden. Maar de boeren waren gebonden aan één plek. Ze leefden van wat ze zelf zaaiden op het land. Dat vraagt veel toewijding. En vooral: geduld. Als je in de herfst wintertarwe uitzaait, kiemt in de winter dat zaad heel langzaam. In het voorjaar komen dan de jonge plantjes op – die pas in mei voorzichtig beginnen te bloeien. Daarna ontstaan de aren, met daarin de eetbare tarwekorrels. En pas in augustus kan de tarwe worden geoogst. Het duurt dus bijna een heel jaar voor een boeregezin kan eten van hun eerste zaaigoed. En in zo'n jaar kan er veel misgaan. De kiemplantjes kunnen ziektes oplopen waardoor de oogst mislukt. Een zware storm of langdurige regen kunnen het gewas beschadigen. En toch, ondanks al die risico's, trokken de boeren aan het langste eind en kwam er na vele tienduizenden jaren een einde aan de cultuur van de jager-verzamelaars. Hoe dat kwam, vertel ik je straks.

TRACK 11: De weg naar de galg

Zo direct, aan het einde van het pad gaan we naar links.

TRACK 12: Een publieke hangplek

Met deze grafheuvel is iets bijzonders aan de hand. Zie je die grote steen, precies boven op de heuvel? Daar stond lang geleden een galg. Tegenwoordig klinkt galg nogal luguber, maar vanaf de middeleeuwen leefden mensen in een maatschappij waar galgen erbij hoorden. Ze stonden op publieke plekken – plaatsen waar veel mensen langskwamen, of zich konden verzamelen. Grafheuvels vonden ze daarvoor in die tijd een prima plek. Want de heuvels lagen langs de route die reizigers al sinds de prehistorie veel gebruikten: de Hondsrug. Zo kon iedereen goed zien hoe het met je afliep als je betrappt werd op een misdaad. Vaak werd de veroordeelde eerst nog gemarteld, voor hij werd opgehangen.

Kom, snel weg hier. We volgen het fietspad naar links en gaan dan een stukje verderop weer rechtsaf het bospad op.

TRACK 13: Zwoegen en uitbuiken

Hier gaan we rechtsaf. We volgen dit bospad rechtdoor en gaan aan het eind naar links.

De jager-verzamelaars hadden in ons land eeuwenlang een prima bestaan. Bezit speelde in hun cultuur nauwelijks een rol. Ze hadden alleen het hoognodige, en geen behoefte aan meer. Ze hadden ook geen land dat omheind en verdedigd moest worden tegen buitenstaanders. Er was dus minder om ruzie over te maken dan in onze tijd. Wat ze hadden, paste in een leren buidel en werd binnen een groep gedeeld voor gebruik.

We weten tegenwoordig dat jager-verzamelaars per dag maar een uur of vier nodig hadden om hun maaltijd bij elkaar te vinden. Terwijl de boeren lange werkdagen moesten maken om elke dag voldoende voedsel te hebben. De jagers lagen dus al lang en breed uit te buiken, terwijl de boeren nog op het land stonden te zwoegen. Dat roept de vraag op waarom de boerencultuur het in de prehistorie dan toch won van de jager-verzamelaars. Daar is geen makkelijk antwoord op te geven. Een mogelijke reden is dat de landbouw onder bepaalde omstandigheden toch iets meer zekerheid gaf. Misschien moeten we daar later nog even bij stilstaan, als we op de terugweg zijn.

Niet vergeten: aan het eind van het pad gaan we naar links.

TRACK 14: Een prehistorisch mortuarium

We blijven het pad volgen tot we bij het fietspad komen. Daar gaan we naar rechts.

Op het pad blijven is hier trouwens een goed advies. Want kijk eens naar dit open veld. Door de wilde begroeiing zie je het misschien niet, maar de bodem is net een moeras. Of veen, beter gezegd. Veen is een bodemsoort die bestaat uit dode planten. Die stapelden zich eeuwenlang op, en dode planten in water, dat gaat natuurlijk rotten. Daardoor werd de bodem zuur. Dat klinkt niet heel lekker, maar archeologen zijn heel blij met die zure grond.

De hoge zuurgraad fungeerde als een soort prehistorisch mortuarium – een plek waar een dood lichaam voor eeuwen en eeuwen bewaard kon blijven. Dode mensen, die hier in het Drentse veen zijn gevonden. Hun huid werd leerachtig. De botten vergingen maar de vorm van het lichaam, de tanden, het haar en de kleding bleven grotendeels bewaard. Veenlijken, noemen we ze, en sommigen zijn duizenden jaren oud.

Ze werden pas gevonden toen na de middeleeuwen turf werd ontdekt als brandstof. Turf wordt gemaakt van veen, en dus werden de veengronden hier op grote schaal afgegraven. En daarbij kwamen er regelmatig veenlijken tevoorschijn. Kun je je voorstellen hoe dat geweest moet zijn? Je bent aan het werk hier in het veld. Zwaar werk. Met een schep graaf je plaggen veen af terwijl je tot over je enkels in het water staat. En dan ineens zie je een hand in de modder liggen. Hoe zou jij reageren?

Veel later krijgt zo'n veenlijk dat werd gevonden een naam: het meisje van Yde. Uit onderzoek weten we dat ze zestien jaar oud was toen ze stierf, meer dan tweeduizend jaar geleden. Tegenwoordig weten we ook dat ze stierf door een wurgkoord om haar hals. Maar waarom? Werd ze gestraft? Werd ze geofferd? We zullen het waarschijnlijk nooit weten.

TRACK 15: Schoenen van hertenleer

Aan het einde van het pad gaan we naar rechts en volgen we het fietspad tot we bij een schapenhek naast een wildrooster komen. Daar gaan we rechtsaf door het hek.

Het oudste veenlijk van Nederland is vlakbij Emmen uit het veen gehaald. Een man, die waarschijnlijk in de Bronstijd heeft geleefd, ongeveer veertienhonderd jaar voor Christus. Bij zijn lichaam vonden ze een muts gemaakt van schapenvacht, een schoen van hertenleer en stukken van een wollen onderkleed. Zonder het veen zouden die kledingstukken nooit bewaard zijn gebleven.

TRACK 16: Doodstraf of mensenoffer

Hier gaan we rechtsaf, door het schapenhek. Bij de eerste splitsing naar rechts en dan linksaf om de bossage het karrenspoor op.

Er is trouwens nog iets wat ik moet vertellen over de veenlijken. Iets heel opmerkelijks. Soms lijkt archeologie net politiewerk. Want de meeste lichamen die in het veen bewaard zijn gebleven, vertonen sporen van geweld. Steekwonden. Een verbrijzelde schedel. Strakke touwen om de nek. De lijkschouwer van Flikken Maastricht zou er niet lang over na hoeven denken: “Deze man is door geweld om het leven gekomen!” Voor de rechercheur is dan de vraag: waarom? Archeologen proberen daar ook het antwoord op te vinden. Misschien zijn ze gestraft. Vanwege diefstal bijvoorbeeld, of moord. Of ze zijn geofferd – want mensoffers kwamen ook in de prehistorie voor – om de goden gunstig te stemmen voor een goede oogst. Maar ze kunnen natuurlijk ook slachtoffer zijn. Vermoord door iemand die het lijk in het moeras dumpte. De moordenaar zal dan vast niet verwacht hebben dat het lijk daar drieduizend jaar later alsnog uit tevoorschijn zou komen.

TRACK 17: Kelders voor de doden

Mag ik je voorstellen aan D07? Nee, dat is geen robot uit Star Wars, maar de officiële aanduiding voor dit hunebed. Nummer zeven van de vierenvijftig hunebedden die in Drenthe bewaard zijn gebleven. In Groningen ligt er ook één, bij Noordlaren. En je raadt het al, die heet G1. Hunebedden zijn niet alleen in Nederland te vinden. Ook in Duitsland en Denemarken zijn er honderden bewaard gebleven. Maar dat maakt ze niet minder bijzonder. Want hoe kregen ze in de prehistorie – zonder hulp van zware machines – die enorme stenen op hun plaats? Sommige dekstenen wegen wel meer dan twintigduizend kilo!

Het moet een enorme klus geweest zijn om de stenen op hun plek te zetten. Maar niet onmogelijk. Met verschillende hulpmiddelen, zoals rollers gemaakt van boomstammen, touwen en hefbomen konden ze de klus klaren. En naar wens uitbreiden. Een hunebed

bestaat uit drie staande draagstenen. Daarop kwam een nog grotere deksteen. Maar zoals je hier ziet kon het ook groter. Met elf draagstenen en vier dekstenen. Of twintig draagstenen en zes dekstenen. Toen ze werden gebouwd waren ze – op een poort tussen twee draagstenen na – helemaal dicht. Afdekt met zand. Alleen de poort was zichtbaar, en de grote dekstenen. Zo zagen ze eruit als enorme kelders in het landschap. Kelders, voor de doden.

Kom, dan gaan we verder. Of terug, eigenlijk, want we moeten hier even van een stuk van hetzelfde pad gebruikmaken. Terug naar het schapenhek bij het wildrooster. Daar volgen we het fietspad naar links en lopen dan alsmaar rechtdoor.

TRACK 18: Monumentaal bouw materiaal

Zo meteen komen we weer bij het schapenhek. Daar volgen we het fietspad terug in de richting waar we vandaan kwamen – naar links dus.

Van de ruim honderd hunebedden die hier zijn gebouwd is zeker de helft afgebroken. Die massieve zwerfkeien waren door de eeuwen heen erg gewild als bouw materiaal. Voor kerken bijvoorbeeld, in de middeleeuwen. En in de achttiende eeuw om de dijken van West-Friesland te versterken. Tot aan het eind van de negentiende eeuw mensen gingen beseffen wat de waarde van deze oeroude monumenten is en de provincie Drenthe besloot ze te beschermen. En dat is maar goed ook, want anders was veel van wat we nu weten over onze voorouders voorgoed verloren gegaan.

We volgen het fietspad nu een tijdlang rechtdoor en gaan twee keer met de bocht mee naar links.

TRACK 19: De natuur komt tot leven

Verderop is nog een bocht naar links en dan een klein stukje verder een pad dat rechtsaf weer het bos in gaat. Het is een hele puzzel, deze wandeling – met al die slingerende paadjes.

Een andere puzzel is de vraag hoe het dagelijks leven was in de prehistorie. Heel lang wisten we bijna niets van hoe de mensen toen leefden in ons land. Ze kenden geen geschreven taal – en dus ook geen geschreven geschiedenis. Vandaar de naam prehistorie, dat ‘vóór de geschiedenis’ betekent. Door steeds weer nieuw onderzoek, met steeds betere onderzoekstechnieken, krijgen we langzaamaan toch een goed beeld van hoe de eerste bewoners van ons land hebben geleefd. Natuurlijk dankzij de hunebedden. En de grafheuvels. Maar ook de veenlijken die hier zijn gevonden vertellen ons veel over de mensen van toen, en hun gewoonten.

TRACK 20: Het bos in

Hier rechts is een bospad. Dat gaan we op.

TRACK 21: Altijd in de buurt

We volgen het pad hier naar rechts en dan met een bocht terug naar links. Vanaf daar is het alsmar recht door. En als je er even niet uitkomt kijk dan gewoon even op de kaart in de app.

TRACK 22: Naar de kruising

Hier gaan we rechtsaf. Nog een klein stukje en dan komen we op een kruising. Daar gaan we naar links.

TRACK 23: Steeds minder plek

We verlaten zo meteen het bos. Daarmee laten we ook de wereld van de jager-verzamelaars voorgoed achter ons. Kijk nog eens goed om je heen. Naar de bomen, de dichte begroeiing van de struiken. Stel je maar voor dat dit het prehistorische oerbos is. Ongerepte natuur. En kijk daarna eens naar de weidse ruimte van de weilanden, de polders. Naar het landschap van nu, waarin je eindeloos ver kunt kijken en de wegen kaarsrecht zijn.

Voor verdwalen hoef je nu niet bang meer te zijn, we lopen alsmaar rechtdoor.

Die verandering van natuurlandschap naar cultuurlandschap begon in de prehistorie. Met de komst van de eerste boeren naar Drenthe zou de verhouding tussen mens en natuur definitief veranderen. In plaats van op dieren te jagen maakten de mensen er huisdieren van. En met de uitvinding van het wiel werden runderen, zoals koeien en ossen, steeds vaker ook als werkdier gebruikt. Daardoor kon een boer steeds grotere stukken land bewerken. En met een grotere oogst konden meer mensen voor een langere tijd worden gevoed.

Terwijl de jager-verzamelaars nog precies zo leefden als hun voorouders duizenden jaren eerder, ontwikkelden de boeren zich steeds sneller. Stenen gereedschappen maakten plaats voor betere, sterkere varianten – in brons, en later ijzer. Met de verbetering van landbouwtechnieken namen de nieuwkomers steeds meer plek in. En verdween er steeds meer bos. En zo hebben mensen steeds meer gebieden naar hun hand gezet. De natuur moet wijken voor cultuur. We passen het landschap steeds weer aan, om ons leven zo gemakkelijk mogelijk te maken. Zo zijn er door de tijd heen enorme bossen gekapt en onleefbare gebieden zoals veenmoerassen droog gelegd.

TRACK 24: Leven in een utopie

We hadden het eerder al even over de lange dagen die boeren moesten maken om alle monden te voeden. Terwijl de jager-verzamelaars in deze voedselrijke streek veel minder moeite hoefden te doen voor hun dagelijks eten. En dat eten was nog veel gevarieerder ook. Het zou kunnen verklaren waarom jager-verzamelaars geen haast maakten om de boerencultuur over te nemen. Als je mocht kiezen in welke tijd je zou leven, zou je dan kiezen voor de tijd van de jager-verzamelaars? Of voor een leven als boer? De jagers hadden alle vrijheid. Maar het leven in zulke kleine groepjes zal vast ook weleens saai of eenzaam zijn geweest. En de boeren moesten dan wel hard werken op het land, maar het leven in grotere gemeenschappen heeft natuurlijk ook zijn voordelen. De mens is een kuddedier, zeggen ze wel eens. We leven graag met elkaar in een groep, of het nou met familie, een buurt of een dorp is. En dat gold dus vroeger ook al zo. Of het nou groepjes jagers waren of een dorp met boeren.

TRACK 25 Geen weg terug meer

De keus tussen boer of jager is natuurlijk geen echte keuze. In de tijd dat ze allebei naast elkaar leefden was het al geen keus: je werd geboren als jager-verzamelaar, of als boer. En in onze moderne maatschappij is een samenleving van jager-verzamelaars niet meer mogelijk. De aarde zou veel te klein zijn om al die miljarden jagers te voeden. Boeren maken het mogelijk dat veel grotere groepen mensen te eten hebben. Dus zelfs al zouden we willen: we kunnen niet meer terug naar die manier van leven.

We blijven rechtdoor lopen tot het eind. Daar gaan we naar links en met de bocht mee naar rechts – tot we nog een keer rechts het bos in gaan – om afscheid te nemen van de prehistorie. Tenminste, als de prehistorie ook afscheid wil nemen van ons. Want door allerlei nieuwe onderzoeken leren en ontdekken we steeds weer andere dingen over de prehistorie. Zoals over nieuwe groepen mensen die door migratie zich hebben verspreid over heel



Europa. En dat ons DNA maar voor een kwart afkomstig is van jagers en boeren. Nee, we zijn nog lang niet klaar met de prehistorie!

TRACK 26: Zuinig op elke boom

Als je hier om je heen kijkt, zie je dat dit land, met alle weidse akkers en graslanden, is gemaakt door generaties mensen voor ons. Of dat goed is of slecht, is niet per se een belangrijke vraag. Veel belangrijker is de vraag hoe wij er van nu af aan mee omgaan. Met de erfenis van onze voorouders. Als het hier waait mis je de beschutting van het bos. Alleen daarom al moeten we zuinig zijn op elke boom. Want net als in de prehistorie – met de komst van de eerste boeren – staan we nu weer op een belangrijk kruispunt in onze geschiedenis. Om ons land te behouden, moeten we meer dan ooit nadenken over de toekomst. En met respect terugkijken naar wat onze voorouders ermee hebben gedaan.

Want dat is misschien wel een les die we kunnen leren. Want hoe je het ook wendt of keert, de mens heeft altijd op en met de aarde geleefd. We zijn ervan afhankelijk, ook al hebben we door de tijd geleerd de natuur naar onze hand te zetten. De jagers en boeren van toen zullen grote ogen opzetten als ze zien hoe wij nu leven. Wat zouden ze tegen ons zeggen?

TRACK 27: Afscheid van prehistorie

Hier gaan we naar links, nog één keer het bos in. Een mooi moment om afscheid te nemen. Van de prehistorische boeren, die hier duizenden jaren geleden begonnen het landschap vorm te geven. En van de jagers-verzamelaars, die door de tijd werden ingehaald. Hoe vond je deze wandeling? Misschien smaakt het naar meer. Er zijn meer podwalks van het Verhaal van Nederland. Zie ik je nog een keer terug? Voor zo meteen wens ik je alvast een goeie reis naar huis, en naar de eenentwintigste eeuw.